

SEKSUELE EN EMOTIONELE REAKTIES VAN VROUWEN OP EROTISCHE FILMS^o

Ellen Laan*, Walter Everaerd*, Gerdy van Bellen* en Gerrit Hanewald*

Zijn erotische films die gemaakt zijn door vrouwen opwindender voor vrouwen dan erotische films die gemaakt zijn door mannen? Zevenenveertig proefpersonen zagen een fragment uit zowel een 'vrouwenfilm' als een 'mannenfilm'. Genitale opwinding werd doorlopend gemeten met een fotoplethysmograaf. Subjectief ervaren seksuele opwinding en affectieve reacties werden verzameld na elke stimuluspresentatie. In tegenstelling tot wat werd verwacht, veroorzaakten de films geen verschillen in genitale opwinding. Subjectieve seksuele opwinding was significant hoger tijdens de vrouwenfilm. De mannenfilm zorgde voor meer schaamte-, schuld- en aversiegevoelens. Correlaties tussen genitale opwinding en subjectieve seksuele opwinding waren niet significant. De verwerking van stimulus-inhoud en stimulus-betekenis levert bij vrouwen waarschijnlijk een grotere bijdrage aan seksuele opwinding dan feedback van genitale responsen.

Volgens Barlow's feedback model voor erectiestoornissen (Barlow, 1986), worden affectieve responsen bepaald door interpretatie van de context waarin seksuele activiteit plaatsvindt. Het model voorspelt dat positieve verwachtingen en positief affect zoals opgewekt door bepaalde seksuele situaties, de aandacht voor erotische signalen zal verhogen en zal leiden tot aktivatie van het autonome zenuwstelsel en tot doorbloeding van de genitalia. Uit Barlow's opvatting volgt dat er een sterke samenhang zal zijn tussen subjectief ervaren seksuele opwinding en genitale responsen. Barlow neemt aan dat zijn model ook van toepassing is op seksuele opwinding bij vrouwen (Barlow, 1986). Over het algemeen worden er echter bij vrouwen lage correlaties gevonden tussen genitale en subjectieve seksuele opwinding (zie Rosen en Beck, 1988, voor een overzicht).

Volgens Dekker en Everaerd (1989) wordt seksuele opwinding in respons op erotica vergemakkelijkt als proefpersonen waarnemen dat hun identificatie-figuur de seksuele interactie bepaalt of domineert. Heiman (1977) vond dat dominantie van de identificatie-figuur, gedefiniëerd als degene die het initiatief neemt tot seks en

* Drs E. Laan, psychologe; Prof.Dr. W Everaerd, psycholoog; Drs G. van Bellen, psychologe; Drs G. Hanewald, statisticus. Vakgroep Klinische Psychologie, Universiteit van Amsterdam, Roetersstraat 15, 1018 WB Amsterdam.

^o Dit artikel is een bewerking van een eerdere versie die zal verschijnen in Archives of Sexual Behavior. Met dank aan Candida Royalle voor het ter beschikking stellen van drie van haar films. Geaccepteerd voor publicatie 18 mei 1992.

degene die de seksuele interactie bepaalt, een belangrijke determinant is voor seksuele opwinding. In tegenstelling tot de populaire opvatting dat romantische elementen essentieel zijn voor seksuele opwinding bij vrouwen, vond Heiman bovendien dat vrouwen niet sterker reageren op romantische skriptelementen dan mannen (zowel subjectief als genitaal), en dat alleen de erotische inhoud verantwoordelijk is voor opwinding bij beide seksen.

Eerder onderzoek (Mavissakalian et al., 1975; Hoon et al., 1976; Wincze et al., 1977; Steinman et al., 1981; Julien en Over, 1988) heeft aangetoond dat erotische films betrouwbare seksuele responsen uitlokken bij zowel mannen als vrouwen. Tot voor kort werd de erotische filmindustrie gedomineerd door mannelijke producenten en regisseurs, wier producten vrijwel uitsluitend gemaakt werden voor een mannelijk publiek. In 1984 werden de eerste erotische films uitgebracht die gericht waren op vrouwen, gemaakt en geproduceerd door een vrouw.

Wat maakt een erotische film aantrekkelijk en seksueel opwindend voor vrouwen? De producent van de eerste erotische films voor vrouwen verklaart dat in haar films vrouwen het initiatief nemen; dat de seksuele partners dezelfde rollen hebben wat betreft seksueel verlangen en het geven en ontvangen van seksueel genot; dat de acteurs zich werkelijk tot elkaar aangetrokken voelen; dat voorspel (strelen en kussen) een belangrijk ingrediënt is en dat er niet zoveel nadruk ligt op gemeenschap als in de erotische films voor mannen. Ze stelt dat de films ook op een aantal technische aspecten verschillen: de camera kan vrij bewegen zodat de acteurs niet gehinderd worden en niet voortdurend bepaalde handelingen hoeven te herhalen ten behoeve van een gedetailleerde opname; de scènes volgen elkaar wat minder abrupt op dan in een reguliere erotische film; en er is gezorgd voor indirecte belichting waardoor een wat vriendelijker sfeer ontstaat (de Wit, 1987).

De erotische films zoals hierboven beschreven (voor het gemak noemen we dit genre 'vrouwenfilms' en films uit het reguliere erotische filmcircuit 'mannenfilms') lijken de kenmerken te bevatten die van belang zijn bij het tot stand komen van seksuele opwinding, zoals eerder in deze introductie werd beschreven. In dit onderzoek trachtten we aan te tonen dat een vrouwenfilm meer positieve emoties oproept, wat leidt tot een toenemende aandacht voor erotische stimuli, waardoor vrouwelijke proefpersonen in toenemende mate subjectief en genitaal seksueel opgewonden worden. Omdat naar verwachting een typische mannenfilm minder positief affect oproept, werd voorspeld dat subjectieve en genitale seksuele opwinding bij zo'n film lager zou zijn dan bij een vrouwenfilm. We vergeleken een fragment uit een vrouwenfilm met een fragment uit een mannenfilm, die elk representatief voor hun genre werden geacht.

We verwachtten: (1) dat de vrouwenfilm resulteert in meer genitale opwinding (vasocongestie in de vaginawand) en meer subjectieve seksuele opwinding; (2) dat de vrouwenfilm positieve emoties oproept terwijl de mannenfilm leidt tot neutraal of negatief affect; (3) en dat de correlatie tussen subjectief ervaren seksuele opwinding en genitale responsen hoger is bij de vrouwenfilm dan bij de mannenfilm.

Methode

Proefpersonen

Drieënvijftig heteroseksuele vrouwelijke proefpersonen namen deel aan het onderzoek. Aan alle proefpersonen werd de verzekering gegeven dat hun gegevens anoniem zouden worden verwerkt en dat ze zich op elk moment, zonder opgaaf van redenen en zonder gevolgen, uit het onderzoek konden terugtrekken. De hele procedure werd van te voren uitgelegd, waarbij met name het gebruik van erotische filmfragmenten werd benadrukt en het instrument waarmee doorbloeding van de vaginawand wordt geregistreerd werd getoond. Om te voorkomen dat proefpersonen zich onder druk gezet zouden voelen werd er afgesproken dat ze de tijd zouden nemen om te overwegen of ze wilden meedoen, en pas daarna een definitieve afspraak zouden maken.

Als gevolg van technische problemen konden de gegevens van 6 proefpersonen niet worden gebruikt. De resterende 47 proefpersonen waren tussen 18 en 38 jaar oud (gem. 25 jr). Zesendertig van hen (76%) had een vaste partner, de gemiddelde duur van de relatie bedroeg 3 jaar met een range van 2 maanden tot 8 jaar. Alle proefpersonen hadden ervaring met coïtus. De gemiddelde tevredenheid met de relatie bedroeg 5.8 (gelukkig) op een 7-punts schaal. De gemiddelde tevredenheid met seks binnen de relatie was 6.5 (zeer tevreden). De meeste proefpersonen hadden al eerder erotische films gezien (gem. 4 films); 32% had nog nooit eerder een erotische film gezien, en 13% had er 10 of meer gezien. Proefpersonen werden niet tijdens de menstruatie onderzocht.

Het onderzoek werd door de twee vrouwelijke auteurs uitgevoerd in het Psychologisch Laboratorium van de Universiteit van Amsterdam.

Design

De onafhankelijke variabelen bestonden uit filminhoud (vrouwenfilm versus mannenfilm), en filmvolgorde. Proefpersonen werden at random toegewezen aan één van twee groepen in een design met herhaalde metingen. GROEP 1 (n=23) zag eerst de mannenfilm en daarna de vrouwenfilm, GROEP 2 (n=24) zag de filmfragmenten in omgekeerde volgorde.

Stimulusmateriaal en apparatuur

Stimulusmateriaal. Twee 11 minuten durende filmfragmenten werden getoond. Eén filmfragment was genomen uit een door een man gemaakte erotische film waarin de mannelijke acteur het initiatief nam tot de seksuele interactie, en waarin de aandacht werd gericht op zijn beleving. De film werd in een reguliere videotheek het meest verhuurd en werd beschouwd als representatief voor het genre. Het andere filmfragment kwam uit een film waarin de vrouwelijke acteur het initiatief nam tot de seksuele interactie, met aandacht voor haar beleving. De film was gemaakt door een vrouw die zelf actrice was geweest in mannenfilms. Zij had besloten haar eigen films te maken uit ontevredenheid over de weinig opwindende kenmerken van deze mannenfilms voor vrouwelijke kijkers.

De twee fragmenten verschilden niet met betrekking tot de getoonde seksuele activiteit. Ze waren van heteroseksuele aard en er kwam geen sado-masochisme of incest in voor. Ze verschilden wel in setting. De mannenfilm speelde in een 'bordeel'-achtige omgeving, waarin een man wachtte op de diensten van een hem onbekende vrouw. De vrouwenfilm speelde zich af in een lift waarin een man en een vrouw elkaar voor het eerst ontmoetten. Een ander verschil tussen de fragmenten betrof de lengte van het voorspel. In de mannenfilm kwam vrijwel geen voorspel voor. Bovendien beperkten de niet-seksuele details zich tot een minimum. De vrouwenfilm begon met een 4 minuten durend voorspel*.

Fysiologische registratie. De genitale respons werd gemeten met behulp van één fotoplethysmograaf in de vorm van een tampon (Sintchak en Geer, 1975), welke verandering in licht registreert zoals gereflecteerd door de vaginawand. Het meetinstrument werd door de proefpersoon zelf, zonder hulp van de proefleidster, in de vagina geplaatst, zodanig dat de fotocel op de voorwand van de vagina gericht was. Het instrument werd steeds gesteriliseerd in een oplossing van Cidex geactiveerde Glutaaraldehyde (Geer, 1980).

Subjectieve metingen. Na elke stimuluspresentatie werden vier maten van subjectieve seksuele opwinding verzameld (vgl. Henson et al., 1979; Mosher en White, 1980). De proefpersonen werd gevraagd om op een 7-puntsschaal het volgende aan te geven: (a) het gevoel van seksuele opwinding op de meeste momenten; (b) het sterkste gevoel van seksuele opwinding; (c) de sterkste gevoelens in de genitalia en (d) de sterkste extra-genitale gevoelens. Ook werd gevraagd in welke mate ze een zestiental emoties hadden ervaren. (Izard, 1972).

Procedure

Om proefpersonen te helpen een weloverwogen beslissing te nemen omtrent deelname aan het experiment, werden ze allereerst uitgenodigd voor een informatiebijeenkomst waarin de experimentele procedure gedetailleerd werd beschreven. In de experimentele sessie werd elke proefpersoon individueel getest. Bij aankomst tekende de proefpersoon een formulier waarin ze aangaf volledig op de hoogte te zijn van de experimentele procedure en waarin ze toestemming gaf voor het experiment.

Nadat de proefleidster de kamer verlaten had, plaatste de proefpersoon het instrument in de vagina. Nadat de proefpersoon had aangegeven (via een intercom) dat het instrument was ingebracht volgde een 10 minuten durende adaptatieperiode die gevolgd werd door een baselinemeting van 3 minuten. Gedurende deze tijd luisterde de proefpersoon naar muziek. Na het eerste filmfragment vulde ze de subjectieve opwindings- en emotievragenlijst in. Om de genitale opwinding weer terug te brengen naar rust- of baselinenivo, hield de proefpersoon zich bezig met een concentratietaakje. Dit interval werd gevolgd door een tweede, 3 minuten durende baselinemeting, waarin de proefpersoon weer naar muziek luisterde. Daarna werd het tweede filmfragment getoond, weer gevolgd door de subjectieve opwindings- en emotievragenlijst.

* Een gedetailleerde beschrijving van beide films is te verkrijgen bij de eerste auteur.

Voor een uitgebreide bespreking van meetmethodes en procedures wordt verwezen naar Laan et al. (1992).

Resultaten

Genitale en subjectieve seksuele opwinding

Met gebruikmaking van een 2 binnen-proefpersonen factor (mannenfilm en vrouwenfilm) x 2 tussen-proefpersonen factor (filmvolgorde) design, werden verschillen in gemiddelde en maximale genitale opwinding en in subjectieve beleving getoetst door middel van multivariate en univariate ANOVA's ($\alpha=0.05$). De multivariate toets werd voor gemiddelde en maximale genitale opwinding afzonderlijk uitgevoerd.

Tabel 1 Genitale en subjectieve seksuele opwinding tijdens de mannenfilm en de vrouwenfilm (N=47)

Opwindingsmaten	Gemiddelden (SEM's tussen haakjes)	
	Mannenfilm	Vrouwenfilm
Vasocongestie		
Gemiddeld ^a	6.59 (.77)	7.28 (.92)
Maximum ^a	10.83 (.98)	12.37 (1.16)
Subjectief ervaren seksuele opwinding		
Seksuele opwinding op de meeste momenten ^b	3.51 (.22)	4.15 (.19)
Sterkste seksuele opwinding ^b	4.47 (.23)	5.00 (.19)
Sterkste gevoelens in genitalia ^c	3.60 (.23)	4.15 (.22)
Sterkste extra-genitale gevoelens ^d	3.11 (.24)	3.74 (.22)

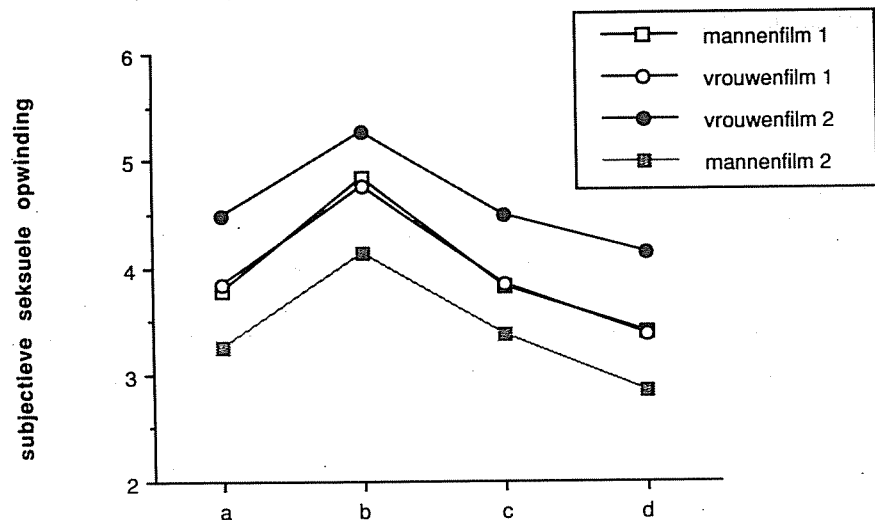
^a verschil in millimeters ten opzichte van de baseline

^b 1 = in het geheel niet opgewonden tot 7 = zeer sterk opgewonden

^c 1 = geen gevoelens in mijn geslachtsdelen tot 7 = orgasme

^d 1 = in het geheel niet tot 7 = zeer sterk

Er was een significant effect van filminhoud (mannenfilm versus vrouwenfilm) : $F(5,41) = 2.71, p < .05$. Er werd geen effect gevonden van filmvolgorde en geen interactie-effect van filminhoud x filmvolgorde. De univariate toetsen lieten zien dat er voor gemiddelde en maximale genitale opwinding geen significante verschillen waren tussen de films. De subjectief ervaren seksuele opwinding was wel significant hoger tijdens de vrouwenfilm: 'seksuele opwinding op de meeste momenten' ($F(1,45) = 10.45, p < .01$), 'sterkste gevoelens van seksuele opwinding' ($F(1,45) = 8.82, p < .01$), 'sterkste gevoelens in de genitalia' ($F(1,45) = 7.15, p < .01$), en 'sterkste extra-genitale gevoelens' ($F(1,45) = 9.81, p < .01$).

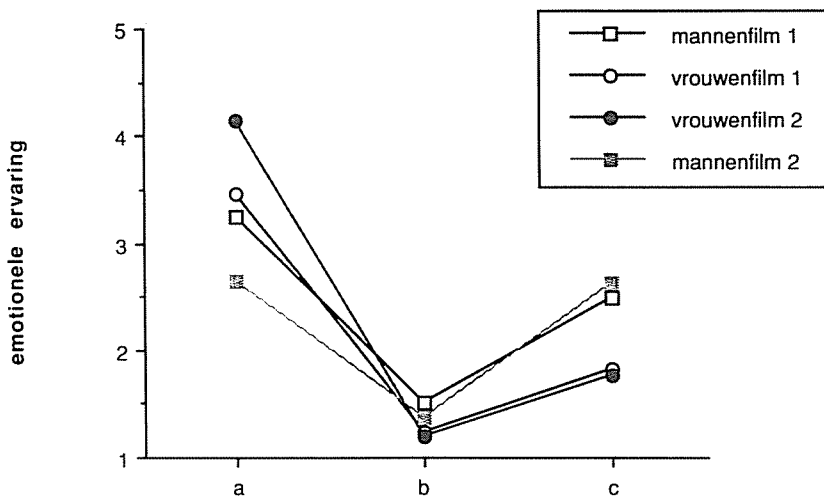
- a = gevoel van seksuele opwinding op de meeste momenten (van 1 = in het geheel niet opgewonden tot 7 = zeer sterk opgewonden)
 b = sterkste gevoel van seksuele opwinding (van 1 = in het geheel niet opgewonden tot 7 = zeer sterk opgewonden)
 c = sterkste gevoelens in de genitalia (van 1 = geen gevoelens in mijn geslachtsdelen tot 7 = orgasme)
 d = sterkste extra-genitale gevoelens (van 1 = in het geheel niet tot 7 = zeer sterk)

Figuur 1. Subjectieve seksuele opwinding tijdens de mannenfilm en de vrouwenfilm (N=47). 'Mannenfilm 1' verwijst naar de mannenfilm die als eerste is aangeboden; 'mannenfilm 2' verwijst naar de mannenfilm die na de vrouwenfilm is aangeboden. Hetzelfde geldt voor 'vrouwenfilm 1' en 'vrouwenfilm 2'.

Emotionele ervaring

Factor-analyse met Varimax rotatie bevestigde de structuur van de emotieschalen; de emoties werden verdeeld in 7 plezierige emoties die positief affect weerspiegelen (Cronbach's $\alpha = .91$), 3 emoties die wijzen op aversie (afkerig, minachtend en kwaad; $\alpha = .81$) en 3 emoties die gerelateerd zijn aan schuld en schaamte (verward, beschaamd en schuldig; $\alpha = .74$). De laatste twee factoren weerspiegelen negatief affect. De factoroplossing verklaarde 68,9% van de variantie. Drie van de 16 emoties droegen niet bij aan de factoroplossing.

We vonden een duidelijk effect van filminhoud ($F(3,43) = 16.39, p < .001$) voor de drie emotie factoren. Univariate toetsen wezen uit dat er meer positieve gevoelens werden ervaren tijdens de vrouwenfilm, en dat negatief affect (zowel aversie als schuld en schaamte) intenser was tijdens de mannenfilm. De univariate toetsen waren voor elke emotie factor significant; positief affect $F(1,45) = 28.13, p < .001$, aversie $F(1,45) = 27.02, p < .001$, en schuld en schaamte $F(1,45) = 10.30, p < .01$.

a = positief affect (van 1 = in het geheel niet tot 7 = zeer sterk)
 b = schuld en schaamte (van 1 = in het geheel niet tot 7 = zeer sterk)
 c = aversie (van 1 = in het geheel niet tot 7 = zeer sterk)

Figuur 2. Emotionele ervaring tijdens de mannenfilm en de vrouwenfilm (N=47). 'Mannenfilm 1' verwijst naar de mannenfilm die als eerste is aangeboden; 'mannenfilm 2' verwijst naar de mannenfilm die na de vrouwenfilm is aangeboden. Hetzelfde geldt voor 'vrouwenfilm 1' en 'vrouwenfilm 2'.

Samenhang tussen genitale en subjectieve seksuele opwinding

We voorspelden dat de correlatie tussen genitale opwinding en subjectieve seksuele opwinding hoger zou zijn tijdens de vrouwenfilm. De resultaten wezen uit dat subjectief ervaren seksuele opwinding hoger was tijdens de vrouwenfilm, maar dat dit niet gold voor genitale opwinding. Het is daarom niet verbazingwekkend dat correlaties (Pearson's product moment) tussen subjectieve en genitale opwinding laag en statistisch niet significant zijn (zie tabel 2).

Van alle mogelijke correlaties tussen de vier subjectieve maten en de twee maten van genitale opwinding (gemiddeld en maximum) voor elk van de twee films en voor elke filmvolgordegroep (= 32 correlaties) waren er slechts 2 significant ($p < .05$); 'sterkste gevoelens van seksuele opwinding' en gemiddelde genitale opwinding tijdens de vrouwenfilm wanneer deze als eerste werd gezien: $r = .40$, en 'seksuele opwinding op de meeste momenten' en gemiddelde genitale opwinding tijdens de vrouwenfilm wanneer deze na de mannenfilm werd gezien: $r = -.45$. Twee significante correlaties uit 32 mogelijke correlaties kan te wijten zijn aan toeval. Bovendien kunnen deze lage correlaties niet verklaard worden door een beperkte range omdat de variantie van deze maten voldoende is. Daarom zullen we deze correlaties buiten beschouwing laten, en we concluderen dat deze studie geen bewijs levert voor hogere correlaties tijdens vrouwenfilms.

Tabel 2 Correlaties (Pearson's product moment) tussen gemiddelde en maximale genitale opwinding en subjectieve seksuele opwinding. De bovenste correlaties hebben betrekking op gemiddelde genitale opwinding, de onderste correlaties hebben betrekking op maximale genitale opwinding.

	Filmvolgorde		Film volgorde	
	1. Mannen film	2. Vrouwen film	1. Vrouwen film	2. Mannen film
Subjectief ervaren seksuele opwinding				
Seksuele opwinding op de meeste momenten	.00	-.45*	.36	.31
Sterkste seksuele opwinding	-.12	.31	.21	.12
Sterkste seksuele opwinding	.01	-.37	.40*	.30
Sterkste gevoelens in genitalia	-.12	.22	.24	.08
Sterkste extra-genitale gevoelens	.32	-.10	.28	.31
	.13	-.01	.21	.10
	.07	-.27	.33	.36
	.01	-.05	.22	.20

* $p < .05$.

Discussie

Als vrouwen naar een vrouwenfilm kijken, in vergelijking met een mannenfilm, dan rapporteren ze meer positief affect, minder negatief affect, en meer subjectieve seksuele opwinding. De vrouwenfilm resulteerde niet in meer genitale opwinding; genitale opwinding was bij beide films aanzienlijk. Dit hoofdeffect van filminhoud, dat differentieert tussen de films, is een heel duidelijk effect. Geen enkele andere variabele droeg op significante wijze bij ter verklaring van de variantie binnen de afhankelijke variabelen.

Onze resultaten bevestigen eerder genoemde veronderstellingen over het gelijktijdig optreden van positief affect en subjectieve seksuele opwinding (zie Barlow, 1986). De toename in subjectieve seksuele opwinding bij de vrouwenfilm lijkt opgeroepen te worden door de specifieke inhoud en de betekenis van de film, want deze toename kan niet verklaard worden door perifere feedback van de genitalia. Hoewel de vrouwenfilm meer positief affect teweeg bracht, wordt Barlow's hypothese dat positief affect moet leiden tot een toename in genitale opwinding niet bevestigd. Positief affect trad gelijktijdig op met subjectieve seksuele opwinding, maar leidde niet tot meer genitale opwinding. Ook was er geen systematische samenhang tussen genitale opwinding en subjectieve seksuele opwinding. Een vrouwenfilm kan dus meer gevoelens van seksuele opwinding oproepen dan een mannenfilm, maar dat hoeft niet te gelden voor genitale opwinding.

De vrouwen in het onderzoek van Heiman (1977) vertoonden de meeste genitale opwinding tijdens het luisteren naar de audiocassette over de actieve vrouw, op wier beleving in het verhaal de aandacht gericht was. Het feit dat wij geen verschillen in

genitale opwinding vinden kan toegeschreven worden aan stimulusintensiteit. Film is een sterkere seksuele stimulus dan audiocassette, en overschaduwde daarmee de inhoudelijke verschillen tussen de films, tenminste, als het gaat om genitale opwinding.

We nemen aan dat de grootste bijdrage aan seksuele opwinding bij vrouwen het gevolg is van het verwerken van stimulus-inhoud en stimulus-betekenis en niet van feedback van genitale responsen. Immers, de gevonden verschillen in subjectieve seksuele opwinding kunnen niet verklaard worden door verschillen in genitale opwinding. Hoewel dit waar kan zijn voor visuele stimuli en voor seksuele fantasie, hoeft dit natuurlijk niet op te gaan voor tactiele of andere stimuli.

Deze bevindingen zijn relevant voor de vraag welk gegevenssysteem (de subjectief ervaren seksuele opwinding; vasocongestie van de vaginawand of gedrag) nu bepaalt wat we seksuele opwinding noemen (Rosen en Beck, 1988). Onder de patronen die we hebben waargenomen tijdens de mannenfilm was er één die vaak voorkwam: aanzienlijke genitale opwinding, gepaard gaande met negatief affect en lage subjectieve opwinding. Hoewel discrepanties tussen gegevenssystemen vaak gevonden worden, zijn we het met Rosen en Beck (1988) eens dat subjectief ervaren seksuele opwinding het criterium moet zijn. Het idee hierachter is dat subjectieve beleving immers de werkelijke weerspiegeling van de belangen van een persoon bevat en een beroep doet op diens wilsvrijheid. Bovendien wordt hiermee voorkomen dat in gevallen van (gewelddadig) seksueel misbruik fysiologische signalen als bewijs van instemming met het misbruik kunnen worden opgevat. Een dergelijk 'bewijs' moet als onzinnig van de hand worden gewezen.

De bevinding dat de verschillen tussen de films wel tot verschillen in subjectieve beleving maar niet tot verschillen in genitale opwinding leidde was een onverwacht resultaat. Wij gaan ervan uit dat stimuli (cognitief) worden getransformeerd tot signalen die seksuele opwinding oproepen. Een stimulus is dus niet intrinsiek seksueel, maar wordt seksueel door transformatie, en dat kan weer afhangen van omstandigheden of van iemand's voorgeschiedenis (Everaerd, 1992). Zodra vasocongestie en subjectieve beleving zijn geactiveerd, reageert de persoon op deze activatie, wat de respons weer kan versterken of remmen. We nemen aan dat dit vooral voor subjectieve beleving een rol heeft gespeeld. Per definitie speelt bewuste cognitieve controle hier een belangrijke rol. Hoewel er geen interactie tussen filminhoud en filmvolgorde werd gevonden, laat Figuur 1 zien dat de verschillen in subjectieve beleving, opgeroepen door de mannenfilm en de vrouwenfilm als ze als tweede werden gepresenteerd, het meest bijgedragen hebben tot het filminhoud-effect. Deze verschillen in subjectieve beleving tussen de films zijn mogelijk tot stand gekomen door het contrast tussen de films. Naast de inhoud van een film, kan vergelijking met de inhoud van een andere film de voorkeur voor de ene of andere film versterken. Zouden we deze studie als een tussen-proefpersonen onderzoek hebben ingericht, dan zou dit fenomeen niet zichtbaar zijn geweest.

Literatuur

- Barlow, D.H. (1986). Causes of sexual dysfunction: The role of anxiety and cognitive interference. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 54*: 140-157.
- Dekker, J. en W. Everaerd (1989). Psychological determinants of sexual arousal: A review. *Behaviour Research and Therapy, 27*: 353-364.
- Everaerd, W. (1992). Male erectile disorder. In O'Donohue, W., en J.H. Geer (red.). *Handbook on the assessment and treatment of sexual dysfunctions*, in druk.
- Geer, J.H. (1980). Measurement of genital arousal in human males and females. In: Martin, I., en P.H. Venables (red.). *Techniques in psychophysiology* (pp. 431-459). New York, Wiley.
- Heiman, J.R. (1977). A psychophysiological exploration of sexual arousal patterns in females and males. *Psychophysiology, 14*: 266-274.
- Henson, C., H.B. Rubin en D.E. Henson (1979). Women's sexual arousal concurrently assessed by three genital measures. *Archives of Sexual Behavior, 8*: 459-469.
- Hoon, P.W., J.P. Wincze en E.F. Hoon (1976). Physiological assessment of sexual arousal in women. *Psychophysiology, 13*: 196-204.
- Izard, C.E. (1972). *Patterns of emotions*. New York, Academic Press.
- Julien, E. en R. Over (1988). Male sexual arousal across five modes of erotic stimulation. *Archives of Sexual Behavior, 17*: 131-143.
- Laan, E., W. Everaerd, G. van Bellen en G. Hanewald (1992). Women's sexual and emotional responses to male and female erotica. *Archives of Sexual Behavior*, in druk.
- Mavissakalian, M., E.B. Blanchard, G.G. Abel en D.H. Barlow (1975). Responses to complex erotic stimuli in homosexual and heterosexual males. *British Journal of Psychiatry, 126*: 252-257.
- Mosher, D.L. en B.B. White (1980). Effects of committed or casual erotic guided imagery on females' subjective sexual arousal and emotional response. *Journal of Sex Research, 16*: 273-299.
- Rosen, R.C. en J.G. Beck (1988). *Patterns of sexual arousal*. New York, The Guilford Press.
- Sintchak, G. en J.H. Geer (1975). A vaginal photoplethysmograph system. *Psychophysiology, 12*: 113-115.
- Steinman, D.L., J.P. Wincze, D.K. Sakheim, D.H. Barlow en M. Mavissakalian (1981). A comparison of male and female patterns of sexual arousal. *Archives of Sexual Behavior, 10*: 529-547.
- Wincze, J.P., P.W. Hoon en E.F. Hoon (1977). Sexual arousal in women: A comparison of cognitive and physiological responses by continuous measurement. *Archives of Sexual Behavior, 6*: 121-133.
- Wit, B. de (1987). Candida Royalle. *Playgirl (Nederlandse editie), 1*: 102-105.

Summary*Woman's sexual and emotional responses to explicit male and female erotic films*

This study was designed to establish whether erotic films made by women are more arousing for females than erotic films made by men. Forty-seven subjects were exposed to both a 'woman-made', female-initiated and female-centered erotic film excerpt and a 'man-made', male-initiated and male-centered erotic film excerpt. Photoplethysmographic vaginal pulse amplitude was continuously recorded. Self-report ratings of sexual arousal and affective reactions were collected after each stimulus presentation. Contrary to expectation, genital arousal did not differ between films, although genital response to both films was substantial. Subjective experience of sexual arousal was significantly higher during the woman-made film. The man-made film evoked more feelings of shame, guilt and aversion. Correlations between subjective experience of sexual arousal and photoplethysmographic measures of sexual arousal were nonsignificant. The largest contribution to female sexual excitement might result from the processing of stimulus-content and stimulus-meaning and not from peripheral vasocongestive feedback.